

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

هیچ شخص حقیقی یا حقوقی حق چاپ و نشر تمام یا بخشی از این کتاب را به هر صورت اعم از فتوکپی، چاپ کتاب، جزوه و یا حتی برداشت به صورت دست نویس ندارد و متخلفین به موجب بند ۵ از ماده ۲ قانون حمایت از مؤلفین و ناشرین تحت پیگرد قانونی قرار خواهند گرفت.

آشیانِ سیمرغ

دکتر روح الله حسینی واحد

نشر: کارگروه سیمرغ

نوبت چاپ: اول، پاییز ۱۳۹۶

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۲۹۰۰۰ تومان

نقاشی روی جلد: سیمرغ اثر رضا بدرالسماء، آبرنگ و گواش

تهران، سعادت آباد، خیابان علامه طباطبائی جنوبی، کوی ۳۲، شماره ۴۱

صندوق پستی: ۶۴۷۷-۱۴۱۵۵

www.simurghs.ir

پیش‌گفتار

هر هنری برای اهالی خود لذت‌های نابی را می‌آفریند که اهالی دیگر را از آن خبر نیست. و چه دشوار است که اهل هنری بخواهد دیگران را بپشانند از نهایت آن لذتی که خود می‌برد، از این هنری که می‌شناسد. چرا که برای درک لذت تام و دگرگون‌کننده هر هنری، ابتدا نیاز به شناخت آن است؛ نیاز به درک ابزار آن است؛ نیاز به لمس آن است؛ نیاز به انس با آن است؛ نیاز به... و ادبیات بیشتر از هر چیز دیگری، هنر است.

و فارسی عمومی همین است؛ یعنی، انتقال لذت هنر ادبیات به اهالی دیگر. و چه ساده در دانشگاه‌های این مهد ادب فارسی، از کنار این واحد درسی می‌گذرند و می‌گذریم. و چه ساده استادان زبان و ادبیات فارسی می‌گویند و می‌پندارند که ساده کاریست تدریس این واحد درسی. و یک ترم فشرده‌ی تابستان کفایتش می‌کند!

در این سو، دانشجویان و سالکان راه علم و هنر هستند که لفظ عمومی در کنار نام هر واحد درسی، آنان را یاد حمام عمومی می‌اندازد که هیچ قسمت آن را صفایی نیست جز نمره‌ی آن! خدایش بیامرزد آن را که، این را «سه واحد» نهاد و اندکی اعتبارش بخشید!

و در سوی دیگر، بازاری داریم پر از کتاب‌های متنوع از جهت تدریس فارسی عمومی، ولی اندوه و درد که در واقع جنگی یا سفینه‌ای یا مجموعه‌ای هستند سلیقه‌محور، که فقط دیدگاه و تمایل ادبی مؤلف آن را نشر می‌دهند و نه مخاطب‌محور تا متناسب با فضای ذهنی و تربیتی مخاطبان این واحد درسی تدوین شده باشند. و چه اندک هستند در این عرصه، کتاب‌هایی که خوب راه گرفته‌اند و راه خوب پیش گرفته‌اند و پاکیزه و هدفمند تألیف شده‌اند...

و از سویی فراسوی هر سو! سرفصل وزارت فرهنگ سابق و وزارت علوم فعلی است برای این واحد درسی؛ که هم کهن است و هم کهنه! ولی مسیری است که ناچار باید به آن پایبند بود تا نظمی باقی بماند و اصولی (و این دقیقاً چیزی است که در آن بازار آشفته‌ی کتاب که ذکرش رفت، به آن توجه‌ای نمی‌شود)

باری، این اندک‌مایه مطلب، که در دو عنوان جداگانه (آشنایی با ادب فارسی، سیری در متون ادب فارسی) پیش روی شماست؛ به خیال اندکی تفاوت و به امید اندکی روشنایی و به هوس اندکی درک لذت، آماده گردیده است. باشد که هم دانش بیافزاید و هم جذاب باشد و هم لذتبخش (همان لذتی که در ابتدای نوشته فریاد کردیم).

دیگر چه می‌ماند باقی جز پرواز در آسمان آرزوها؛ که پروردگارا، چنین بخواه که بماند:

ادب پارسی برقرار؛

لذتش پایدار؛

اهلش بی‌شمار؛

و مریدانش هشیار؛

آمین.

این کتاب به دو بخش تقسیم شده است: بخش ابتدایی که «آشنایی با ادب فارسی» نام دارد، شامل مرور مختصر ولی نسبتاً جامع مباحث و مسائل زیربنایی زبان و ادب فارسی می‌شود. مبنا و اساس آن نیز سرفصل دروس دانشگاهی مرتبط با ادبیات فارسی، به‌ویژه واحد درسی «فارسی عمومی» است.

بخش دوم که «سیری در متون ادب فارسی» نام دارد، خود به چهار قسمت: شعر کهن، نثر کهن، شعر معاصر و نثر معاصر تقسیم شده و هدف از آن آشنایی بیشتر مخاطب با آثار ماندگار ادب فارسی و بزرگان و مشاهیر این عرصه است.

مخاطبان این کتاب، دانشجویان ادبیات فارسی یا مشتاقان خاص ادبیات نیستند. بلکه دانشجویان رشته‌های دیگر دانشگاهی و اصطلاحاً افراد غیر ادبیاتی هستند. بنابراین، مطالب با جمله‌بندی‌های ساده و مثال‌های ساده بیان شده است و ساده‌ترین تعریف‌ها و تقسیم‌بندی‌ها لحاظ شده است. مگر در مواردی که گریز و گزیری نبوده یا ساده‌تر یافت نشده است.

تمام تعریف‌ها و مطالب این کتاب، لزوماً مورد قبول و باور مؤلف نبوده و نیست. ولی کتاب درسی، آن هم برای دانشجویان غیر ادبیاتی، جای مناسبی برای بیان جدل‌ها و اختلاف‌های اهالی ادب فارسی نیست. بنابراین سعی شده است در انتخاب مطالب، تعریف‌های مشهور و نظریه‌های عام ادبی بیان شود و از بیان مطالب مورد اختلاف یا اثبات‌نشده ادبی پرهیز شود. پس ساده‌انگاری مباحث و پاس‌توریزه بودن آن، کاملاً آگاهانه بوده است. (برای نمونه می‌توان بنگرید به مبحث دستور زبان)

همه‌ی مطالب این کتاب لزوماً برای تدریس نیست، گاهی مطالب آورده شده، فقط برای ارضای حس کنجکاوی دانشجو یا مطالعه عمیق‌تر اوست. مثلاً در تمام کلاس‌های ادبیات، دانشجویانی هستند که از مدرس می‌پرسند: «می‌خواهیم شعر بگوییم، باید چه کار کنیم و از کجا شروع کنیم؟» بخش عروض و قافیه برای مطالعه‌ی این‌گونه دانشجویان است.

در مطالب بخش اول کتاب به شیوه‌ی نثر و لحن و انتخاب واژگان تنوع داده شده است تا از یکنواختی مطالب و در نهایت خستگی مخاطب جلوگیری شود. شاید این تنوع شیوه‌ی نگارش در یک کتاب از نظر ویرایش حرفه‌ای درست نباشد؛ ولی در کتاب درسی آن هم درس عمومی با سرفصل گسترده به‌نظر لازم می‌رسد.

در بخش دوم کتاب، ترتیب معرفی بزرگان و آثارشان به صورت نزولی و از جدیدترین به قدیمی‌ترین است. مثلاً اولین شاعری که با آن آشنا می‌شویم، حافظ است و سپس سعدی، تا آخر که فردوسی باشد. و در آثار نثر، ابتدا گلستان و در انتها تاریخ بیهقی است. دلیل این کار، آشنایی ذهنی دانشجویان با حافظ و سعدی و کتاب‌های مشهورتر است. چون به نظر می‌رسد ابتدا به ساکن تدریس با آثار افرادی آغاز شود که در ذهن مخاطب ملموس‌ترند، بازدهی بهتری خواهد داشت.

باور کنیم که گام اندک ولی عمیق برداشتن بهتر از گام‌های بی‌شمار ولی سطحی برداشتن است. بنابراین به جای پراکنده‌گویی و انتخاب شعر یا نثر شاعران و نویسندگان کم‌شهره و گمنام (برای عامه مردم) در بخش شعر و نثر کهن، هفت شاعر برای شعر کهن و هفت کتاب برجسته‌ی نثر کهن را انتخاب کرده و با کمی دقت بیشتر به هر کدام پرداخته‌ایم.

با این حال در بخش دوم و در آخر هر قسمت از شعر یا نثر کهن، آثاری از ده شاعر یا نویسندگان دیگر با عنوان «نمونه‌های دیگر» به‌صورت بازنویسی صرف اثر، آورده‌ایم که خدایی ناکرده کسی گمان نکند ادبیات فارسی فقط حافظ و سعدی و مولاناست!

اما در بخش شعر و نثر معاصر در انتخاب شعرها یا متون نثر، حال و هوای نسل جدید مد نظر بوده است و تا آن‌جا که امکان داشته، متن‌ها و شعرهایی انتخاب شده که جذابیت امروزی‌پسند داشته باشند. مبنای دسته‌بندی بخش معاصر بر عکس بخش کهن، نوع ادبی شعر یا نثر است، نه اشخاص یا آثار.

در انتخاب شعرها، شعرهای داستانی و در انتخاب نثرها، حکایت‌های کوتاه و در مثال‌آوری، مثال‌های داستانی آورده شده است. چون انکارناپذیر است که ذهن انسان به داستان بیشتر توجه می‌کند و تأثیر بیشتری از آن می‌پذیرد. حتی پندها و اندرزهای داستانی را بهتر و بیشتر به کار می‌بندد تا گونه‌های دیگر پند و نصیحت را. روش قرآن برای تذکر به انسان نیز بر همین اساس (داستان و حکایت) استوار است.

فضاهای سفید داخل متن، با تصاویر متنوعی پر شده است. معیارگزینش این تصاویر، انواع هنر ایرانی است. برخی از این تصاویر حالت فانته‌ری دارند که بیشتر برای تغییر ذائقه‌ی دانشجویان به کار رفته است. دانشجویی که قرار است هر هفته گاهی تا سه ساعت متوالی با این جزوه سرکند.

انتخاب قطع رحلی برای این کتاب، کاملاً آگاهانه است و فلسفه‌ی آموزشی خاصی پشت آن است که به نظر مولف به تمام عُرُف دانشگاهی و دلایل فنی و چاپخانه‌ای می‌چربد.

در پایان بر خود لازم می‌دانم شکرگزار پروردگار یگانه باشم برای همه چیز. و تشکری ویژه بکنم از همکارانم در «کارگروه ادبی هنری سیم‌رغ» که همراهیشان غنیمت بود و محبتشان بی‌دریغ. که جز این نیست که ما از هم هستیم و با هم برگشت داده خواهیم شد.

ر. حسینی (رحم)

کتاب اول

آشنایی با ادب فارسی

پیش‌نیازها

تاریخ ادبیات فارسی

شناخت شعر فارسی

شناخت نثر فارسی

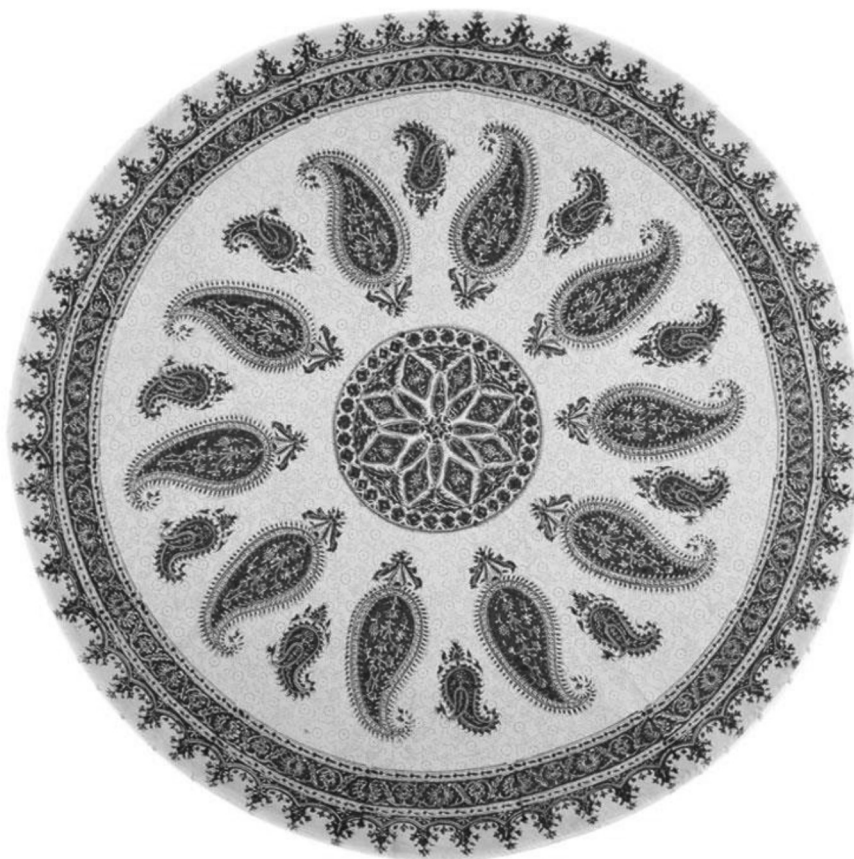
انواع ادبی

شیوه نگارش

روش تحقیق

نویسندگی

تاریخ ادب و هنر غرب

فهرست مطالب

کتاب اول: آشنایی با ادب فارسی

۷۶..... جدول سبک‌های نثر فارسی	۶..... پیش‌نیازها
۷۷..... انواع نثر فارسی	۶..... زبان
۷۹..... جدول انواع نثر فارسی	۶..... خط
۸۰..... دستور زبان فارسی	۶..... ادبیات
۸۲..... انواع ادبی	۷..... شعر
۸۲..... ادبیات حماسی	۷..... نثر
۸۳..... ادبیات غنایی	۷..... برتری‌های یک اثر ادبی
۸۳..... ادبیات تعلیمی	۸..... تاریخ ادبیات فارسی
۸۳..... ادبیات نمایشی	۹..... حکومت‌های ایرانی در گذر تاریخ
۸۴..... ادبیات طنز	۱۰..... تاریخ زبان فارسی
۸۸..... ادبیات عرفانی	۱۰..... تفاوت زبان با گویش و لهجه
۹۱..... ادبیات روایی	۱۱..... تاریخ خط فارسی
۹۱..... قصه	۱۳..... قدیمی‌ترین شعر فارسی
۹۲..... داستان	۱۳..... قدیمی‌ترین نثر فارسی
۹۶..... سالشمار داستان‌نویسی معاصر فارسی	۱۴..... سیری در تاریخ ادبیات فارسی
۹۹..... ادبیات ترجمه	۱۹..... صد چهره‌ی ماندگار ادبیات فارسی
۱۰۱..... شیوه‌ی نگارش	۲۲..... شناخت شعر فارسی
۱۰۲..... نکته‌های نگارشی	۲۲..... سبک‌های شعر فارسی
۱۱۸..... واژه‌شناسی فارسی	۲۳..... سبک خراسانی
۱۲۰..... نشانه‌های نگارشی	۲۴..... سبک عراقی
۱۲۷..... نگارش رایانه‌ای	۲۵..... سبک هندی
۱۲۸..... ارزیابی نگارشی	۲۶..... بازگشت ادبی
۱۲۹..... ویرایش	۲۷..... دوره مشروطه
۱۳۰..... نامه‌نگاری اداری	۲۸..... سبک شعر نو
۱۳۶..... روش تحقیق	۲۹..... جدول سبک‌های شعر فارسی
۱۳۶..... تحقیق و تالیف	۳۰..... قالب‌های شعر فارسی
۱۳۸..... خلاصه‌نویسی	۳۱..... قصیده
۱۴۰..... ماخذشناسی	۳۳..... غزل
۱۴۱..... گزارش‌نویسی	۳۴..... قطعه
۱۴۳..... پایان‌نامه‌نویسی	۳۵..... مثنوی
۱۴۷..... مقاله‌نویسی	۳۶..... رباعی
۱۵۱..... نویسندگی	۳۷..... دوبیتی
۱۵۲..... ویژگی نویسنده	۳۸..... قالب‌های شعر نو
۱۵۳..... نشریات ادبی	۴۰..... جدول قالب‌های شعر فارسی
۱۵۳..... سالشمار نشریات فارسی با رویکرد ادبی	۴۱..... موسیقی شعر
۱۵۷..... اندازه قطع کتاب	۴۲..... آرایه‌های ادبی
۱۵۸..... تاریخ ادب و هنر غرب	۴۲..... علم بدیع
۱۵۸..... تمدن یونان باستان	۴۷..... علم بیان
۱۵۸..... تمدن روم باستان	۵۰..... علم معانی
۱۵۸..... قرون وسطا	۵۲..... تمرین
۱۵۹..... دوره‌ی رنسانس	۵۴..... وزن عروضی
۱۵۹..... دوره‌ی مدرن	۵۷..... قافیه
۱۵۹..... دوران پسامدرن	۵۸..... شناخت نثر فارسی
۱۶۰..... مکتب‌های ادبی	۵۸..... سبک‌های نثر فارسی
۱۶۱..... کلاسیسم	۵۹..... نثر دوره‌ی سامانی
۱۶۲..... رمانتیسم	۶۱..... نثر دوره غزنوی
۱۶۴..... رئالیسم	۶۳..... نثر دوره ایلخانی
۱۶۶..... ناتورالیسم	۶۵..... نثر دوره تیموری
۱۶۷..... سمبولیسم	۶۷..... نثر دوره صفویه
۱۶۸..... اکسپرسیونیسم	۶۹..... سبک دوره قاجار
۱۷۰..... سوررئالیسم	۷۱..... سبک مشروطه
۱۷۱..... صد چهره ماندگار ادبیات غرب	۷۳..... سبک معاصر